УДК 336.131

Є. О. Балацький, *канд. екон. наук, доцент, ДВНЗ "Українська академія банківської справи Національного банку України"*

ОСОБЛИВОСТІ БЮДЖЕТНОГО ФЕДЕРАЛІЗМУ ДЕЯКИХ КРАЇН СВІТУ

У статті розглядаються питання використання досвіду розвинених країн світу у частині застосування механізму бюджетного федералізму у бюджетному менеджменті та творчого перероблення досягнень західної фінансової думки і бюджетного менеджменту.

Ключові слова: бюджет, бюджетний федералізм, вирівнювання бюджетів.

Постановка проблеми. Як відомо, одним з ключових питань у бюджетному менеджменті практично для всіх країн світу, незалежно від того якою є форма державного устрою (федеративна або унітарна), є питання вертикальних і горизонтальних бюджетних відносин між державою і місцевими органами влади. Об'єктивною передумовою таких відносин, тобто перерозподілу коштів, вважається неоднорідність фінансово-економічних потенціалів різних сіл, селищ, міст, областей. Проблема об'єктивного і ефективного міжтериторіального перерозподілу ресурсів полягає в узгодженні інтересів держави в цілому, донорів і реципієнтів.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження, присвячені проблемам досягнення ефективності і збалансування бюджетів, останніми роками є одними з найбільш актуальних. Слід відмітити, що у навчальній, науково-методичній і практичній літературі дані питання обговорюються протягом багатьох років і таких публікацій можна навести значну кількість. Наприклад, питання бюджетного менеджменту і частково бюджетного федералізму висвітлюються у роботах вітчизняних і російських науковців і працівників вищої школи [1-11].

Мета статті - проаналізувати, систематизувати і наголосити на необхідності використання деяких питань теорії і практики застосування національних схем бюджетного федералізму деяких розвинених країнах світу.

Виклад основного матеріалу. Організація бюджетного регулювання в країні прямо залежить від державного устрою. В унітарних країнах бюджетна система практично завжди є високоцентралізованою, місцеві бюджети є невеликими за обсягами, фінансові потоки з центру на місця - значними. Феномен бюджетного федералізму однаковою мірою стосується як федеральних, так і унітарних держав. У федеративних державах бюджетне регулювання є часткою відносин бюджетного федералізму. При розгляді сутності бюджетного федералізму у роботі [2] справедливо підкреслюється, що розподіл функцій коштів бюджету між різними рівнями влади і відповідне ним ресурсне забезпечення повинно бути оптимальним, а витрачання коштів - максимально ефективним. Виходячи з цього, у вказаній роботі пропонується визначення бюджетного федералізму, з яким важко не погодитись: бюджетний федералізм - це законодавчо зафіксований розподіл функціональних повноважень та відповідальності структур різних рівнів влади з паритетним розмежуванням на цій основі доходів і видатків між ними на засадах державної соціально-економічної і політичної доцільності, соціальної етики, міжрегіональної і суспільної солідарності.

Виокремлюють дві функції бюджетного федералізму: політично-консолідуючу і соціально-психологічну. Фінансові потоки з центру на місця з різними економічними потенціалами консолідують регіони в єдиний державний організм. У бюджетного федералізму кожної країни є свої особливості і далі ми їх проаналізуємо. Наприклад, у Німеччині податкове законодавство є повністю централізованим, а розподіл податків між рівнями бюджетної системи закріплено у Конституції.

© Є.О. Балацький, 2009

У країні передбачено чотири базові форми фінансового вирівнювання. Перше, вертикальне фінансове вирівнювання, являє собою розподіл податкових надходжень між державою (федерацією) і землями. Друге, вертикальне фінансове вирівнювання - це перерозподіл надходжень до федерального бюджету між усіма або окремими землями. Перше вирівнювання являє собою розподіл усіх податкових надходжень між землями, а друге - перерозподіл даних надходжень між землями. Наявність даних форм вирівнювання забезпечує соціалізацію бюджетної політики.

Надходження від акцизів повністю поступають до федерального бюджету, податки на автотранспорт - до бюджетів земель, податки на реєстрацію бізнесу або на власність - до місцевих бюджетів. Податок на прибуток розподіляється між федеральним бюджетом (50 %) і бюджетом земель (50 %). Також між федеральним бюджетом і бюджетом земель розподіляється податок на додану вартість, але в іншій пропорції (56 % і 44 % відповідно). Податок з доходів фізичних осіб на 15 % залишається у місцевих бюджетах, 42,5 % потрапляють до бюджетів земель, а решта (42,5 %) надходить до федерального бюджету. Процедура розрахунку трансфертів у Німеччині наступна: визначається податковий потенціал кожної землі (сума податкових надходжень скорегована на щільність населення і рівень урбанізації); розраховується стандартний податковий потенціал, якій відповідає конкретній землі; якщо різниця між реальним показником і стандартним є від'ємною, земля отримує грант за рахунок тих земель, податковий потенціал яких вище за середній. Для Сполучених Штатів Америки характерний високий ступінь фіскальної автономії субнаціональних органів влади. Окрім податків на міжнародну торгівлю, які віднесені до компетенції федерального уряду, і податків на власність, закріплених за урядами штатів і місцевими органами влади, доступ до решти податкових баз є відкритим для усіх рівнів бюджетної системи. Уряди штатів мають право самостійно вводити податки, встановлювати податкові бази і ставки, якщо це не суперечить Конституції. Основну частку податкових надходжень федерального уряду складають податки на доходи фізичних (дві третини усіх податкових надходжень) і юридичних осіб. У США відсутня практика прямого розподілу федеральних податкових надходжень між субфедеральними бюджетами. Особливістю міжбюджетних відносин є відсутність федеральної програми бюджетного вирівнювання, що включається в цільові програми (наприклад, шкільні програми). До 75 % надходжень з федерального бюджету до бюджетів штатів або місцевих бюджетів - це цільові субсидії пріоритетного характеру. Як правило, субсидії з федерального бюджету надаються виходячи з чисельності мешканців окремої території та їх доходів. Використовуються також і спеціальні розрахункові показники, наприклад, щільність автодоріг, частка застарілого житлового фонду, чисельність безробітних та інші.

Прямі витрати штатів складають близько 40 % усіх бюджетних витрат країни. Муніципалітети здійснюють фінансування від 10 до 40 % місцевих витрат. Вони фінансують пожежну охорону, поліцію, комунальне господарство, житлове будівництво, будівництво та експлуатацію аеропортів і автомобільних доріг, створення парків і зон відпочинку.

На місцевому рівні основними видами доходів бюджетів є податок на власність (понад 35 %), різноманітні збори (приблизно 30 %), платежі за комунальні та інші послуги (15 %). Доволі цікавими є особливості побудови бюджетного федералізму у Канаді. Канадська модель федеративного устрою має високий ступінь децентралізації. У той же час для країни характерна єдність податкового законодавства, яке сформовано федеральним парламентом. Між центральним урядом і урядами провінцій оформлено податкові угоди. Провінції мають право самостійно встановлювати деякі податки, формувати ставки по них.

У сфері видатків до компетенції федерального уряду належать оборона, грошово-кредитна політика, залізничне і повітряне сполучення, зовнішньоекономічні відносини, страхування по безробіттю. Пенсійне забезпечення, імміграція, промисловість і сільське господарство є спільними сферами діяльності федерального уряду і урядів провінцій. Освіта, охорона здоров' я, соціальне забезпечення, правоохоронна діяльність, природні ресурси і дороги належать до компетенції провінцій. Муніципалітети встановлюють податок на нерухомість.

У Канаді існують три основні напрями вертикального перерозподілу бюджетних коштів, а саме: фінансування існуючих програм - цільові гранти у сфері охорони здоров'я і освіти з визначеними на федеральному рівні стандартами послуг, що надаються; Канадський план допомоги - пайові цільові гранти у сфері соціальної допомоги; Канадська програма бюджетного вирівнювання.

Бюджетне вирівнювання здійснюється у вигляді щорічних нецільових грантів тим провінціям, у яких податковий потенціал менше стандартного рівня, тобто не дозволяє профінансувати суспільні послуги. Розрахунок розміру податкового платежу для провінції проводиться по кожному з податкових джерел окремо, а потім отримані результати сумують.

Таким чином, слід підкреслити, що концепція бюджетного федералізму у кожній країні, де вона реалізується, передбачає поєднання двох взаємодоповнюючих тенденцій - конкуренції між регіональними органами на ринку соціальних послуг та вирівнювання цієї конкуренції і забезпечення на всій території країни загальнонаціональних мінімальних стандартів.

Висновки. Досягнення справедливості у забезпеченні перспектив розвитку конкретних адміністративних одиниць шляхом перерозподілу фінансових ресурсів між донорами і реципієнтами обумовлено необхідністю розробки і застосування відповідного наукового обґрунтування і методичного забезпечення. Для цього слід вивчати і певною мірою застосовувати багаторічний досвід бюджетного федералізму розвинених країн світу. При цьому слід виходити з міркувань згладжування різниці у рівнях соціально-економічного розвитку територій для забезпечення їх мешканців державними гарантіями на визначеному законодавством мінімальному рівні, а також стимулювання діяльності місцевих органів влади, спрямованої на підвищення мобілізації доходів до відповідного бюджету.

Список літератури

1. Луніна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин : монографія / І. О. Луніна. - К. : Наукова думка, 2006. - 432 с.
2. Бюджетний менеджмент : підручник / В. Федоров, В. Опарін, Л. Сафонова та ін. ; за заг. ред. В. Федосова. - К. : КНЕУ, 2004. - 864 с.
3. Опарін В. М. Бюджетна система : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. / В. М. Опарін, В. І. Малько, С. Я. Кондратюк. - К. : КНЕУ, 2000. - 208 с.
4. Христенко В. Б. Межбюджетные отношения и управление региональными финансами: опыт, проблемы, перспективы / В. Б. Христинко. - М. : Дело, 2002. - 608 с.
5. Бабич А. М. Государственные и муниципальные финансы : учебник для вузов / А. М. Бабич, Л. Н. Павлова. - М. : Финансы, ЮНИТИ, 2000. - 687 с.
6. Старостенко Г. Г. Бюджетна система : навч. посіб. / Г. Г. Старостенко, Ю. В. Булгаков. - К. : Центр навчальної літератури, 2006. - 240 с.
7. Лук'яненко І. Г. Системне моделювання показників бюджетної системи України: принципи та інструменти / І. Г. Лук'яненко. - К. : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2004. - 542 с.
8. Чугунов І. Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання : навч. посіб. / І. Я. Чугунов. - К. : НДФІ, 2005. - 259 с.
9. Швець В. Я. Концептуальні підходи до вдосконалення системи міжбюджетних відносин / В. Я. Швець // Фінанси України. - 2005. - № 3. - С. 23-31.
10. Грицюк Т. В. О некоторых концептуальных представлениях о бюджетном федерализме / Т. В. Грицюк // Финансы и кредит. - 2003. - № 15. - С. 25-37.
11. Зайдель А. В. Бюджетный федерализм и финансовые ресурсы регионального развития - модели сотрудничества и конкуренции / А. В. Зайдель, М. Н. Шротен. - М. : Юрайт, 2000. - 598 с.

Summary

The article examines the experience of the developed countries in using the budgetary federalism in the budgetary management and the adaptation of the foreign experience in these areas to the local conditions.

Отримано 30.09.2009

Балацький, Є.О. Особливості бюджетного федералізму деяких країн світу [Текст] / Є.О. Балацький // Вісник Української академії банківської справи. - 2009. - № 2. - С. 118-120.